

ZPRÁVA O POKROKU

ZE ZÁVĚRŮ ZPRÁVY O STAVU ROMSKÝCH KOMUNIT V ČR ZA ROK 2009

Vláda ČR se dlouhodobě zabývá tématem romské integrace. Od roku 1997, kdy přijala první komplexní zprávu o situaci Romů v ČR (tzv. Bratinkovu zprávu) lze mluvit o vytváření proaktivní politiky státu v oblasti romské integrace, jež vyústila v roce 2000 v přijetí první **Koncepce romské integrace**, která byla několikrát aktualizována, poslední aktualizaci přijala Vláda ČR v prosinci 2009. Hlavním cílem politiky české vlády v oblasti romské integrace je plné zapojení Romů do společnosti a zlepšení jejich postavení ve všech sférách života. Vláda si klade za cíl dosáhnout zlepšení jejich situace hlavně v oblastech jako je vzdělávání, zaměstnanost, bydlení, zdraví, sociální ochrana a bezpečnostní situace Romů, kde usiluje o dosažení porozumění mezi příslušníky romských komunit a ostatní společností. Sociální integraci Romů provází úsilí Vlády ČR o uchování a rozvoj romského kulturního dědictví, dějin a zachování romského jazyka.

V průběhu roku 2009 došlo k řadě událostí, které měly vliv na situaci Romů v ČR. Ve vztahu k **institucionálnímu zajištění romské integrace** došlo k posílení členské základy Rady vlády pro záležitosti romské menšiny schválením jejího nového statutu na jaře 2010 tak, aby byla usnadněna implementace Koncepce romské integrace a prosazování dalších opatření vedoucích k vyrovnání šancí znevýhodněných Romů v politikách ostatních resortů a veřejných institucí. Předsedou Rady je nově předseda vlády ČR, členská základna je tvořena ministry ze zainteresovaných resortů pro romskou integraci (tj. ministr kultury, ministr pro místní rozvoj, ministr školství, mládeže a tělovýchovy, ministr vnitra), další důležitá ministerstva jsou reprezentována náměstkem (tj. náměstkem ministra financí, náměstkem ministra zahraničních věcí, náměstkem ministra zdravotnictví). Mezi další členy patří 15 představitelů zastupujících krajské koordinátory pro romské záležitosti, zástupce občanské společnosti, kteří aktivně pracují na zlepšení postavení Romů ve společnosti nebo významně přispívají k jejich integraci. Nový statut přinesl užší provázanost Rady s činností Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Zapojením zástupců Asociace Krajů a Svazu měst a obcí do činnosti Rady bude umožněna větší participaci krajů a obcí při tvorbě politiky romské integrace. Očekávaným pozitivním dopadem bude i efektivnější implementace inkluzivních politik na regionální a místní úrovni.

V roce 2009 se podařilo personálně stabilizovat *Agenturu pro sociální začleňování v romských lokalitách*, dále byl přepracován a schválen individuální projekt Agentury „Podpora sociálního začleňování ve vybraných romských lokalitách prostřednictvím práce Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách“ ze strany MPSV, díky němuž získá dotační podporu ve výši 44.850.000,- Kč na další fungování ve vyloučených romských lokalitách. Agentura působila v roce 2009 ve 13 pilotních lokalitách a na jaře 2010 schválil Monitorovací výbor Agentury dalších deset lokalit, do nichž by se měla v roce 2010 rozšířit.

Agentura v roce 2009 spolupracovala v rámci lokálních partnerství se 139 institucemi, kdy lokální partneři ve spolupráci s ní připravili 72 projektů.

Pracovníci Agentury se také intenzivně zabývali přípravou záměru zákona o Agentuře, který byl v roce 2009 dvakrát předložen do meziresortního připomínkového řízení a jeho současná podoba je uceleným kompromisem, který umožňuje vystavět Agenturu jako úřad s přiměřenými kompetencemi a přiměřenou kapacitou k povaze a komplikovanosti řešeného problému. Věcný záměr zákona je dále předmětem intenzivní komunikace s ostatními resorty a dalšími subjekty.

Co se týče **financování romské integrace**, vyčlenila Vláda ČR pro rok 2009 finanční prostředky ze státního rozpočtu ke zlepšení situace romské menšiny v celkové výši **157.383.278,- Kč**. V tabulce uvedené níže je srovnání výše finančních prostředků cíleně investovaných do integrace romských komunit v letech 2004 – 2009. Z uvedených údajů vyplývá, že v roce 2009 byla finanční podpora romské integrace ze státního rozpočtu nejštědřejší za posledních 6 let.

Tabulka č. 1 Finanční podpora romské integrace ze státního rozpočtu ČR v letech 2004 – 2009

Resort	Výše podpory 2004	Výše podpory 2005	Výše podpory 2006	Výše podpory 2007	Výše podpory 2008	Výše podpory 2009
MŠMT	14.700.000	24.700.000	27.500.000	25.000.000	25.519.400	22.161.200,-
MK	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	20.525.760	21.843.524,-
MPSV	16.245.000	34.185.000	59.715.000	42.000.000	0	0
MV	5.000.000	5.000.000	0	0	0	0
Všeobecná pokladní správa	55.000.000	35.000.000	5.250.000	7.100.000	0	0
MMR	0	0	0	0	0	1.704.000,-
ÚV ČR		10.000.000	27.000.000		71.648.530	55.244.054,-
Celkem	92.945.000	110.885.000	121.465.000	76.100.000	117.693.690	157.383.278,-
Celkem v letech 2004 – 2009	676.471.968					

Významným zdrojem podpory romské inkluze jsou finanční prostředky z evropských strukturálních fondů. Pro období 2007 – 2013 je aktuální Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, jehož řídicím orgánem je MPSV. Klíčovou prioritou programu je ve vztahu k Romům Priorita 3.2 Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit. V roce 2009 MPSV prokazatelně podpořilo z ESF projekty romské integrace částkou 332.771.473,-, a zároveň vyhlásilo další výzvy pro obce, města a další poskytovatele sociálních programů k předkládání projektů ve prospěch začleňování znevýhodněných Romů. Dalším důležitým resortem je MMR jako řídicí orgán Integrovaného operačního programu. Projekty na podporu vzdělávání Romů jsou čerpány i z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, jehož řídicím orgánem je MŠMT.

V oblasti podpory romské kultury a rozvoje romského jazyka došlo v roce 2009 k významnému posunu v oblasti úpravy pietních míst obětí romského holocaustu v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, kdy vláda ČR přijala dne 4. května 2009 průlomové usnesení č. 589 *k uskutečnění záměru vytvořit důstojné podmínky k zajištění památky obětí romského holocaustu na místech bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu*. Tento krok byl vrcholem dlouhodobého úsilí o důstojné uctění památky obětí romského holocaustu, o které bojovala Pracovní skupina k romskému holocaustu a Výbor pro odškodnění obětí holocaustu.

Úpravou pietního místa v Letech u Písku bylo pověřeno MK prostřednictvím příspěvkové organizace Památník Lidice, MŠMT se zapojením Muzea romské kultury bude gestorem výstavby mezinárodního vzdělávacího a konferenčního centra romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu. V Letech u Písku se podařilo dosáhnout vyrovnání majetko - právních vztahů s majiteli pozemků, kde bude probíhat úprava pietního místa, zároveň se podařilo zajistit úpravu zeleně a pomníku na pietním území, byly zhotoveny informační tabule v okolí Letů a odsouhlasen projekt připravovaných stavebních úprav, proběhlo i výběrové řízení na dodavatele rekonstrukce. Ačkoliv úprava pietního místa v Hodoníně u Kunštátu neprobíhala plně v souladu s plánovaným harmonogramem, podařilo se na konci roku 2009 odkoupit areál rekreačního centra od soukromé majitelky, což je významný krok k uskutečnění návrhu úpravy pietního místa.

I když se ani v roce 2009 nezlepšily vzdělanostní šance romských dětí v oblasti vzdělávání, ocenění si zaslouží výrazná iniciativa MŠMT, jehož pracovníci ve sledovaném roce uskutečnili první zásadní kroky ke zlepšení situace znevýhodněných romských dětí v oblasti vzdělávání. V první řadě MŠMT realizovalo výzkumné studie zaměřené na využívání diagnostických nástrojů ve vztahu k romským dětem a dále na zmapování podílu romských dětí se sociálním znevýhodněním, které se vzdělávají dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání dětí s lehkým mentálním postižením. Výstupy z těchto výzkumů sloužily k nastavení vhodného modelu inkluzivního vzdělávání v českém vzdělávacím systému tak, aby umožnil vzdělávání co nejvyššího podílu dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v hlavním vzdělávacím proudu.

Za účelem zvýšení míry inkluzivity českého školství vytvořilo MŠMT dva strategické dokumenty (tj. Akční plán Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a Národní akční plán inkluzivního vzdělávání). Pokud tyto strategie budou v praxi důsledně naplňovány, přinesou jistě řadu pozitivních dopadů i na situaci sociálně znevýhodněných romských dětí. Kromě tvorby a naplňování strategických dokumentů zahájilo MŠMT i řadu legislativních změn týkajících se vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Tyto změny vedou k přesnější legislativní úpravě vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním a rozpracovávají nástroje, které by jim měly pomoci zvládnout výuku na běžných školách. MŠMT nadále pokračuje v kurikulární reformě a v rozsáhlých změnách v systému vzdělávání pedagogických pracovníků působících ve školství a poradenských pracovníků ze školských poradenských pracovišť. Dlouhodobě resort dotačně podporuje realizaci programu asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. V roce 2009 finančně podpořilo prostřednictvím rozvojového programu *Financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním* činnost 451 asistentů ve školách zřizovaných kraji, obcemi, školami soukromými i církevními a to částkou 75. miliónů Kč. V rámci uvedeného rozvojového programu bylo tímto programem pokryto 80-85 % požadavků škol. Praxe bohužel dokládá, že řada krajů program asistentů pedagoga nekoфинancuje a čerpá finanční podporu výhradně v tohoto rozvojového programu MŠMT, což lze vnímat jako špatnou praxi. Ve sledovaném roce poskytlo MŠMT dotaci prostřednictvím programu *Podpora romských žáků středních škol* na podporu

romských studentů ve výši 10.825.400, - Kč. Velkým přínosem bylo zřízení nového dotačního programu na *Podporu škol realizujících inkluzivní vzdělávání*, který funguje jako určitý stimul pro školy, kde se vzdělává vysoký podíl sociálně znevýhodněných žáků, aby pokračovaly v úsilí o jejich inkluzi. V roce 2009 jim byla v rámci programu přerozdělena částka 46.817.885,- Kč.

Situace Romů **v oblasti zaměstnanosti** se v roce 2009 spíše zhoršila. Oproti roku 2008, kdy měla nezaměstnanost Romů více méně strukturální charakter, se pozice Romů na trhu práce progresivně zhoršovala díky hospodářské recesi, kvůli níž přicházeli o zaměstnání i kvalifikovaní pracovníci s vyšší úrovní vzdělání než je obvyklá v romských komunitách. Nezaměstnaní Romové využívali nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, zejména veřejně prospěšné práce a v menší míře i rekvalifikace, u nichž byla míra zapojení Romů obdobná jako je tomu u majoritní populace, nicméně z hlediska vysokého počtu nezaměstnaných Romů s nízkou úrovní kvalifikací je potřeba využívat rekvalifikačních programů ve vztahu k této cílové skupině objektivně vyšší. Negativně lze vnímat i vysoký podíl mladistvých romských uchazečů o zaměstnání, pro něž doposud nebyly dostatečně realizovány programy umožňující jejich návrat do procesu vzdělávání. Pozitivně lze vnímat rozvoj specifických programů na podporu zaměstnanosti a zaměstnatelnosti Romů, které vznikají díky dotační podpoře z ESF, přičemž významný podíl těchto aktivit realizují nestátní neziskové organizace. Přínosem pro udržení či zvýšení zaměstnatelnosti znevýhodněných Romů na trhu práce bylo zavedení veřejné služby jako nového aktivizačního nástroje pro dlouhodobé příjemce dávek v hmotné nouzi. Významným problémem je však nedostupnost veřejné služby zejména pro Romy ze sociálně vyloučených lokalit.

V **oblasti bydlení** opět nelze zaznamenat změny v situaci Romů k lepšímu, kteří stále čelí celé řadě strukturálně i individuálně podmíněných bariér v přístupu k odpovídajícímu a důstojnému bydlení. Na druhou stranu byl na lokální úrovni zaznamenán vyšší zájem o komplexnější revitalizaci vyloučených území a systémové řešení bytové situace vyloučených skupin obyvatelstva ze strany měst a obcí. V tomto úsilí je stimulovala zejména dotační podpora z evropských strukturálních fondů. Místní samospráva také zahájila intenzivnější debatu na téma sociální bydlení pro osoby, které jsou akutně ohroženy sociálním vyloučením. Stále více preferovanou formou bydlení pro tuto cílovou skupinu je podporované bydlení s využitím prostupného systému bydlení.

V **oblasti zdraví** se projevují rozdíly v ukazatelích zdravotního stavu majoritní populace a sociálně vyloučených Romů. Výzkumná studie „*SASTIPEN – Romská populace a zdraví*“, zveřejněná v roce 2009, zaznamenala horší zdravotní stav sociálně vyloučených Romů zejména ve věkových kategoriích staršího středního věku (45 – 59 let) a u respondentů nad 60 let. Výskyt chorob souvisí u ohrožených skupin Romů s nízkou kvalitou bydlení a se špatnými hygienickými podmínkami, v nichž vyloučení Romové žijí, dále s jejich životním stylem a se zdravotním chováním, které do určité míry vyplývají z určitých sociokulturních odlišností života Romů (např. odlišné vnímání hodnoty zdraví). Na problémy Romů v oblasti zdraví účinně reaguje preventivně zaměřený program zdravotně sociálních pomocníků, nicméně jeho pokrytí v ČR není dostačující (v celé ČR působilo v roce 2009 pouze 10 pracovníků), dále se objevuje potřeba užšího propojení programu s činností zdravotnických zařízení a realizace širší osvěty propojené s poskytováním jiných sociálních služeb, vzdělávacích a volnočasových aktivit.

Významný průlom nastal v otázce *provádění sterilizací romských žen*, kdy vláda ČR vzala dne 23. listopadu na vědomí podnět Rady vlády pro lidská práva ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem usnesením č. 1424. Součástí usnesení bylo veřejné vyjádření politování nad zjištěnými individuálními pochybeními zdravotnických pracovníků při provádění sterilizací v rozporu se směrnicí Ministerstva zdravotnictví z roku 1971. Usnesení

rovněž uložilo ministryni zdravotnictví úkol přijmout opatření, která by umožnila lépe objasnit praxi protiprávních sterilizací a předejít do budoucna opakování podobných případů. Významně by měla přispět k nápravě situace nová a komplexní úprava v připravovaném zákoně o specifických zdravotních službách, který byl zatím stažen z projednávání v Poslanecké sněmovně.

Téma **sociálního vyloučení** se dlouhodobě dotýká významného podílu romských komunit, kdy i nadále nedochází k výraznému zmírnění tohoto dominujícího problému romské menšiny v ČR. Řada příslušníků romských komunit prožívá spíše prohlubující se sociální propad díky dlouhodobě neřešitelné nezaměstnanosti a předlužení, které jsou určující pro jejich socioekonomickou situaci. Nejviditelněji a nejvýrazněji se sociální vyloučení Romů projevuje existencí sociálně vyloučených romských lokalit, které vnímá i neromská část obyvatelstva jako naléhavý problém, který by měl být Vládou ČR i místní samosprávou prioritně řešen.

Za účelem zlepšení situace vyloučených Romů připravila vláda ČR několik strategických dokumentů, z nichž nejzásadnějším bylo přijetí Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 dne 21. prosince 2009 usnesením č. 1572. Na řešení situace sociálně vyloučených romských lokalit se intenzivně zaměřovala i Agentura pro sociální začleňování, která v rámci lokálních partnerství zajistila realizaci situačních analýz ke zmapování situace v romských lokalitách a zahájila na základě jejich výsledků tvorbu lokálních strategií sociálního začleňování, které by měly být dokončeny v roce 2010. Každý kraj má rovněž zpracován střednědobý plán rozvoje sociálních služeb, a některé z krajů navíc i komplexněji pojaté strategie sociálního začleňování vyloučených Romů, které přesahují oblast sociálních služeb a obsahují i opatření v oblasti zaměstnanosti, bydlení a vzdělávání, což lze vnímat jako pozitivní krok správným směrem. Iniciativně k procesu komunitního plánování přistupují i obce s různou mírou pozornosti k potřebám sociálně vyloučených Romů. Příznivě lze hodnotit nadále se rozvíjející síť poskytovatelů sociálních programů zaměřených na sociální inkluzi Romů.

Bezpečnostní situace romských komunit se zhoršila v roce 2009 nárůstem pravicového extremismu, jehož příznivci se intenzivněji na veřejnosti prezentovali svými protiromskými názory a k získání popularity využívali romskou tematiku, zejména téma dopadů sociálního vyloučení Romů na život většinové společnosti. Díky tomu se jim dařilo získat popularitu zejména u obyvatel obcí a měst, kde se vyskytují sociálně vyloučené romské lokality. Důkazem popularity byl i úspěch Dělnické strany ve volbách do Evropského parlamentu. Nejzávažnějším skutkem, kterým se neonacistická scéna prezentovala v roce 2009, byl útok na romskou rodinu v obci Vítkov dne 19. dubna 2009. Tento čin byl odsouzen ze strany klíčových politických činitelů, kteří zvýšili úsilí v boji proti extremismu v ČR, zároveň však vyvolal i vlnu solidarity s poškozenou romskou rodinou, která se projevila protestními akcemi a veřejnou sbírkou ve prospěch poškozené rodiny.

Ocenění si zaslouží aktivní přístup Ministerstva vnitra a jeho úsilí při potírání extremismu. V roce 2009 předložil resort vládě komplexní *Strategii boje proti extremismu*, která byla vládou schválena dne 4. května 2009. V tomto roce zároveň intenzivně probíhala realizace celé řady opatření Strategie ve spolupráci s dalšími zainteresovanými resorty. Policie ČR zahájila v druhé polovině roku 2009 rozsáhlé a dlouhodobě připravované celorepublikové zásahy proti pravicovým extremistům, jejichž výsledkem bylo paralyzování hnutí při pořádání neonacistických koncertů a dalších veřejných akcí. Významné úsilí vyvinulo MV v druhé polovině roku při snaze o rozpuštění Dělnické strany, které se podařilo uskutečnit rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2010.

Bezpečnostní riziko pro romské komunity přináší i vyšší výskyt *rizikových forem chování* v této cílové skupině. Řada měst přistoupila k tvorbě a naplňování strategií prevence

kriminality ve spolupráci s Policií ČR a dalšími zainteresovanými subjekty, což přispívá i ke zlepšení situace vyloučených Romů. V ČR je rovněž úspěšně, bohužel však stále v nedostatečné míře, realizován program asistence pro jednání s policií a s dalšími úřady. Svými programy ke zlepšení bezpečnostní situace Romů významně přispělo v roce 2009 i *Sdružení pro probaci a mediaci v ČR*. Tato organizace zahájila několik projektů prevence kriminality k předcházení opakované trestné činnosti u romských klientů probační a mediační služby. Sdružení dále realizuje i jiné preventivní projekty cílené na romské rodiny, u nichž je riziko odebrání dětí a jejich umístěním do ústavní péče.

Co se týče **odchodu českých Romů do zahraničí**, nejvýraznější událostí roku 2009 bylo obnovení vízové povinnosti vůči občanům ČR cestujícím do Kanady a to od 14. července 2009. Jako důvod byl deklarován vysoký počet žadatelů o politický azyl, z nichž velkou část tvořili čeští Romové. Zavedení víz do Kanady je prvním případem, kdy se některá ze třetích zemí, vůči které EU neuplatňuje vízovou povinnost, rozhodla zavést víza členské zemi EU. Od zavedení víz se výrazně snížil počet českých žadatelů o politický azyl, stejně tak kanadská strana omezila udělování azylu na minimum, zvýšil se i počet stažených žádostí. Důvodem k odchodu Romů je zejména jejich tíživá socioekonomická situace, nepříznivé etnické klima české společnosti, nárůst extremismu a výskyt diskriminace. Kromě emigrace se rovněž zvyšuje počet Romů, kteří se ze zahraničí vrací zpět do ČR. V praxi se ukazuje, že řada navrátilců se Romů se dostává do skutečné existenční nouze, protože zde nemají zázemí, finance, jejich děti mají problémy se zajištěním docházky do škol a se zvládnutím výuky ve škole. V praxi se ukazuje nepřipravenost obcí na masivní příliv „navrátilců“ v krizové životní situaci, kteří se dříve či později začnou na obce obracet se žádostí o pomoc.

Romská menšina je jako celek vystavena projevům rozšířené **etnické intolerance a rasové diskriminace v každodenním životě**. V prosinci 2009 předložila *Agentura Evropské unie pro základní práva* výsledky svého průzkumu dodržování práv menšin v členských zemích Evropského společenství. Šetření ukázalo, že 64 % dotazovaných Romů v ČR mělo zkušenost v posledních 12 měsících s diskriminací z důvodu jejich etnické příslušnosti. Tento výsledek vedl k tomu, že byli čeští Romové označeni za nejvíce diskriminovanou menšinu v zemích EU. Vláda ČR uvítala výsledky výzkumu jako další důležité vodítko při realizaci politik směřujících k odstranění diskriminace či pocitů diskriminace u Romů. Je zřejmé, že ačkoliv byl v roce 2009 v ČR po dlouhých průtazích schválen zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací, samotná existence zákona nezaručí odstranění diskriminačních praktik z každodenního života Romů. Řada z nich má sice povědomí o jeho existenci, nicméně jej neumí ve svém každodenním životě využít v případě, že čelí diskriminačním praktikám. Vysoké procento nezjištěné diskriminace rovněž poukazuje na nutnost aktivnějšího a intenzivnějšího monitoringu diskriminace. Jejím řešení by přispěla větší iniciativa ze strany veřejných institucí, které se zabývají kontrolní činností ve vztahu k diskriminaci nebo disponují celou řadou jiných veřejnoprávních prostředků, prostřednictvím nichž mohou diskriminaci postihovat. Pozitivně lze vnímat v rámci naplňování antidiskriminační legislativy v praxi vznik samostatného oddělení rovného zacházení při Kanceláři veřejného ochránce práv, které začalo působit v prosinci 2009.

Obecně lze zaznamenat **nerovné šance romských žen**, jejichž význam je pro proces sociálního začleňování Romů stále nedoceněn. Vyrovnání šancí znevýhodněných romských žen a prosazování rovných příležitostí ve vztahu k nim by mělo být jednou z priorit politik romské integrace. Podpora a aktivní zapojení Romek do společnosti bude významným motivačním prvkem a vodítkem i pro romské děti samotné, na jejichž postoje mají romské ženy jako matky zásadní vliv. Příležitost pro diskusi a hledání cest k vyrovnání znevýhodnění romských žen nabízí České předsednictví Dekády romské inkluze 2005 – 2015, kde je situace romských žen zohledněna v jeho prioritách.

Vláda ČR se rovněž iniciativně v roce 2009 zapojila do **mezinárodních aktivit podporujících romskou inkluzi**. Pozitivně lze hodnotit přispění České republiky k vytvoření *Základních společných principů romského začleňování* v průběhu setkání integrované platformy pro romskou inkluzi, které proběhlo v průběhu Českého předsednictví Radě EU na jaře 2009.